

УДК 574:658.012.4

ЮРЧЕНКО Л.І.

(професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Харківський інститут банківської справи Університету банківської справи НБУ)

ЕКОЛОГІЧНА ОСВІТА ТА ПРИНЦИП ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Екологічне освіта, спрямована на формування навичок толерантного, економного поводження з природними об'єктами, сприяє формуванню екологічної компетентності потенційного спеціаліста, який в майбутньому може професійно займатись проблемами народного господарства, вирішувати задачі раціонального природокористування. Результуючим вектором та логічним підсумком зазначеного є принцип соціально-екологічної відповідальності майбутнього фахівця.

© Юрченко Л.І. , 2011

Ключові слова: екологічна освіта, природні об'єкти, екологічна компетентність, раціональне природокористування, принцип відповідальності.

Юрченко Л.И. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ И ПРИНЦИП ОТВЕТСТВЕННОСТИ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА Экологическое образование, направленное на формирование навыков толерантного, экономного обращения с природными объектами, способствует формированию экологической компетентности специалиста, который в будущем может профессионально заниматься проблемами народного хозяйства, решать задачи рационального природопользования. Результирующим вектором и логическим итогом отмеченного является принцип социально-экологической ответственности будущего специалиста.

Ключевые слова: экологическое образование, природные объекты, экологическая компетентность, рациональное природопользование, принцип ответственности.

Yurchenko L.I. ECOLOGICAL EDUCATION AND PRINCIPLE OF RESPONSIBILITY THE FUTURE SPECIALIST Ecological education, which are directed for on forming of skills and the tolerant, economy handling with natural objects, is instrumental in forming of ecological competence of potential specialist, which in the future can be professionally engaged with the problems of national economy, deciding the tasks of rational use of nature. By a resulting vector and logical result marked there is principle of socially ecological responsibility of future specialist.

Keywords: ecological education, natural objects, ecological competence, rational use of nature, principle of responsibility.

Постановка проблеми. Широка загальна потреба в екологічному знанні за умов сучасності супроводжується похідною нагальною потребою усвідомлення придатності універсальної екології розв'язувати задачі, які виходять за межі дійсної предметної області даної науки. Так, на сьогодні вважається, що екологічна наука – це не тільки комплекс спеціальних природно-соціальних законів і закономірностей, а й певна методологічна система, особливий стиль мислення, покликаний слугувати майбутньому фахівцю в разі прийняття відповідальних господарських рішень.

В наш час збурення біосфери людською діяльністю завдають не тільки великий локальний, регіональний, але і глобальний вплив на суспільство, його життєдіяльність. Проблема в тому в що вирішення питань послаблення цього згубного впливу не можна здійснити без забезпечення формування цілісного екологічного знання та мислення майбутнього фахівця. Така екологічна освіта необхідна для прийняття екологічно обгрунтованих народногосподарських рішень на рівні підприємств, галузей, регіонів, країни загалом.

Аналіз останніх досліджень. Базою запровадження заходів з вирішення цієї важливої проблеми має стати Концепція екологічної освіти в Україні [1]. Стратегічні засади цього документу враховують сучасні перспективи розвитку суспільства за умов глобалізації,

спрямовані на перебудову змісту освіти і виховання відповідно до вимог основних положень Національної доктрини розвитку освіти у XXI столітті.

В найважливіших міжнародних документах останнього десятиріччя, присвячених проблемам навколишнього середовища і гармонійного соціального розвитку людства велика увага приділяється саме екологічній культурі і свідомості, інформованості людей про екологічну ситуацію в світі, регіоні, на місці проживання, їх обізнаності з можливими шляхами вирішення різних екологічних проблем, з концептуальними підходами до збереження біосфери і цивілізації, що в кінцевому підсумку означає формування принципу відповідальності майбутнього фахівця за екологічно толерантну і виважену господарську діяльність. Екологічне виховання і підготовка екологічно високоосвічених фахівців виступають одним з найважливіших і необхідних засобів здійснення переходу до гармонійного розвитку країн світу в умовах глобалізації.

Питання про необхідність реформування освіти в цілому та екологічної освіти зокрема також висвітлюються сьогодні у багатьох наукових та загальноосвітніх джерелах [2-5].

Ціль дослідження. Окреслити стратегію а також основні тактичні завдання формування екологічної компетентності спеціаліста, що має забезпечити формування цілісного фахового і екологічного знання й мислення, необхідних для прийняття відповідальних екологічно-обґрунтованих народногосподарських рішень.

Матеріал дослідження. Екологічна освіта як базова основа формування принципу відповідальності в підготовці фахівців економічного профілю буде ефективнішою, якщо їхня еколого-економічна підготовка здійснюватиметься як цілісна поетапна система, яка забезпечить засвоєння екологічних знань, перетворення їх у переконання та опанування умінь реалізовувати знання в професійній діяльності за умови дотриманні таких дидактичних принципів: неперервність екологічної підготовки; міжпредметність її здійснення з урахуванням інтегрованого та диференційованого підходів; еколого-професійна спрямованість змісту навчального матеріалу.

Глибоким оволодінням екологічними знаннями, формуванням екологічного мислення, свідомості і культури мають бути охоплені громадяни всіх категорій, вікових груп і сфер діяльності. Глобалізаційний, екобезпечний розвиток повинен бути базисною, вихідною ідеєю, методологічною основою екологічної освіти згідно з міжнародними вимогами. Головними складовими системи екологічної освіти мають бути її формальна та неформальна частини, форми і методи яких різні, а мета одна: різнобічна підготовка громадян, здатних вивчати, розуміти й оптимально вирішувати соціально-екологічні проблеми регіонів проживання на основі наукових знань процесів розвитку біосфери, здорового глузду, загальнолюдських досвіду й цінностей.

Введення екологічної компоненти до змісту освіти пов'язане з бурхливим розвитком виробничих сил, які створили ряд негативних факторів, що впливають на стан навколишнього природного середовища. На сучасному етапі екологічна освіта є спільним завданням гуманітарно-естетичних, соціально-історичних та природоохоронних заходів. Зміст цього завдання розкриває єдність зв'язків в системі «природа — людина — суспільство».

Екологічне наповнення та оновлення змісту кожного блоку навчальних дисциплін, форм і методів педагогічної технології підготовки фахівців в сучасному вищому навчальному

закладі в цілому дасть змогу підвищити ефективність формування екологічної культури студентів, їхніх умінь та навичок (організаційних, плануючих, контрольних-оціночних, еколого-практичних) вирішувати задачі впливу на природне довкілля із урахуванням інтересів, бажань та нахилів студентів.

Загальною метою цього процесу має стати формування у фахівця екокультури, природоохоронної соціологічно-психологічної і світоглядної установки, спонукання його до активної участі в екологічному відродженні нашої держави, в діях, що сприяють органічному включенню країни до глобальної системи ноосферного господарювання відповідно до інвайроментальних орієнтацій та установок, екологічних традицій.

Сучасна екологія – це супернаука, що охоплює екологічні а також психологічні, соціологічні і економічні явища. Протягом тривалого часу в екологічній оцінці буття, а отже, і в освітній традиції домінував антропоцентризм. Одним з чинників, що впливає на поглиблення критичного стану глобального довкілля, є недостатність екологічної орієнтації освітнього процесу. Екологічна освіта не повинна зупинятися на стадії простої поінформованості. Очевидно, що цей шлях не є простим. Багато чого залежить від доступності та якості екологічної інформації, способів її подачі та спрямування.

Підготовка громадян з високим рівнем екологічних знань, екологічної свідомості і культури на основі нових критеріїв оцінки взаємовідносин людського суспільства й природи (не насильство, а гармонійне співіснування з нею), повинна стати одним з головних важелів у вирішенні надзвичайно гострих екологічних і соціально-економічних проблем сучасної України.

Активізація екологічної освіти та потреби її вдосконалення і реформування впливають із зміни світогляду людства. Дискусія між антропоцентризмом та екоцентризмом безпосередньо виводить в поле суспільного дискурсу проблему моральності. Людина не може не звертатись до внутрішнього світу, орієнтуючись тільки натуралістичною регламентацією та ірраціональністю етичних переконань. Особистісні аспекти, естетичні та інтелектуальні сторони людського життя передбачають співіснування колективізму з толерантністю щодо індивідуального вибору.

Екологічна освіта являє собою систему наукових знань про взаємодію природи, суспільства, живих систем з факторами навколишнього середовища. На підставі цього необхідно формувати професійну відповідальність за збереження природного середовища, розвивати культуру ставлення до світу природи. Однією з особливостей формування суспільно-творчої відповідальної особистості є розвиток у неї позитивних мотивів поведінки при спілкуванні з природою. Виходячи з цього можна визначити певні аспекти мотивації екологічної підготовки фахівця:

- науково-пізнавальні (вивчення законів, принципів, і закономірностей біосферної системи, розуміння механізмів і наслідків впливу людини на природу);
- економічні (оцінка економічної цінності природи як джерела існування людини, природних ресурсів для розвитку сучасного суспільства);
- етичні (прояви почуттів доброти, співчуття, бажання захистити все живе)
- естетичні (почуття та розуміння краси природи, насолоди нею);
- валеологічні (розуміння цінності природи для фізичного розвитку та збереження здоров'я, прагнення не допустити її забруднення).

Розвиток інтересу у майбутнього спеціаліста до екологічної діяльності в контексті професійної діяльності визначається його особистою участю в різних видах навчально-пізнавальної діяльності, сприяє виявленню та формуванню екологічно-професійних умінь і навичок в процесі навчання, а також за умови певних екологічних досліджень. Екологічна освіта, з одного боку, повинна бути самостійним елементом загальної системи освіти, а з іншого — виконувати інтегративну роль у всій системі освіти.

Таким чином, екологічна освіта в контексті формування відповідальності майбутнього фахівця за екологічно обгрунтовані прийняті рішення – це комплексний психолого-педагогічний процес, мета якого полягає в формуванні у людини науково обгрунтованих принципів раціонального природокористування, тобто закладення основ світоглядного та фахового фундаменту для орієнтацій в повсякденній життєдіяльності, досвіду, моральних принципів в галузі гармонійних відносин з природним довкіллям та природою свого біосоціального існування.

Загально-екологічна а також фахова професійна підготовка спеціаліста ефективно забезпечується дотриманням таких передумов освітнього процесу:

- орієнтація на майбутню професійну діяльність з її адекватною мотивацією;
- врахування особистісних якостей об'єктів цієї підготовки;
- системне опанування уміннями та навичками екологічної науки;
- цілісність теоретичної підготовки, практичного виконання робіт в лабораторії та на виробництві, написання студентських наукових робіт з консультативною участю професорсько-викладацького складу.

Згідно з «Концепцією екологічної освіти в Україні» складовими компонентами екологічної освіти є екологічні знання, екологічне мислення, екологічний світогляд, екологічна етика [1].

Виходячи з цього, найголовнішими завданнями в системі професійно-орієнтованої екологічної освіти мають бути:

- формування знань і умінь приймати відповідальні рішення щодо проблем навколишнього середовища, оволодіння нормами екологічно грамотного господарювання;
- розвиток відчуття особистої відповідальності за стан довкілля на місцевому регіональному, національному і глобальному рівнях, вміння прогнозувати особисту діяльність і діяльність інших людей;
- усвідомлення безперспективності технократичної ідеї розвитку й необхідності заміни її на екологічну, яка базується на розумінні єдності всього живого й неживого в складно-організованій глобальній системі гармонійного співіснування й розвитку;
- розуміння необхідності узгодження стратегії природи і стратегії людини на основі ідеї універсальності природних зв'язків та самообмеженості, подолання споживацького ставлення до природи в економіці природокористування;
- формування еколого-економічної культури, що передбачає виховання розуміння складного переплетення екологічних і економічних проблем держави й світу, усвідомлення їх важливості, актуальності і універсальності, зв'язку локальних з регіональними і глобальними;

- відродження кращих етнічних традицій українського народу у взаємовідносинах з довкіллям, виховання любові до рідної природи;

Розвиток, реформування екологічної освіти, як профільної так і загальної, має здійснюватися з обов'язковим врахуванням екологічних законів, закономірностей, наукових принципів, що діють комплексно в сучасній соціальній сфері.

Особливо слід визначити специфіку підготовки управлінця-еколога в економічному секторі, яка полягає в формуванні кваліфікованого спеціаліста у галузі охорони об'єктів довкілля. Він має володіти широкими екологічними знаннями для забезпечення системного бачення екологічних проблем і можливості їх уникнення у подальшій практичній економічній діяльності; приймати компетентні, і обов'язково відповідальні, рішення щодо відвернення збитків навколишнього середовища в умовах ризику і невизначеності.

Збалансований, екологічно безпечний, гармонійний розвиток повинен бути базовою, вихідною ідеєю, методологічною основою екологічної освіти. Спеціалізація в тому чи іншому напрямку обов'язково потребують пристосування фундаментальних теоретичних знань до вирішення прикладних завдань. Не викликає сумніву й те, що оволодіння ідеями екологічної науки не відміняє ідеологічного просвітництва та виховання.

Висновок. Таким чином, оптимізація взаємовідносин суспільства і природи, вироблення вмінь активно і цілеспрямовано впливати на природне середовище, не завдаючи йому шкоди, не можливі без відповідних екологічних знань. Головною умовою екологічного научення є постановка, як найважливішого, принципу відповідальності майбутнього фахівця за прийняття екологічно-обґрунтованих народно-господарських рішень. На сучасному етапі розвитку людства, в час надвисокого рівня впливу на довкілля з не завжди передбачуваними наслідками екологічна освіта, виховання і культура громадян мають визначати не лише сутність держави, але й благополуччя та здоров'я нації.

Це – надзвичайно складне і важливе завдання. Позитивний ефект може бути досягнутий лише в тому разі, якщо підходити до його вирішення старанно, з душею і серцем, а головне – професійно, грамотно і дуже відповідально з урахуванням принципів і законів, згідно з якими живе і розвивається природа.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція екологічної освіти України // Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. — 2002. — № 7. — С. 3—23.
2. Концептуальні засади модернізації системи освіти в Україні : матеріали наук.-практ. конф. / М-во освіти і науки України; Нар. Укр. акад.. — Х., 2002. — 206 с.
3. Федоренко О.І., Тимочко Т.В., Ткач В.Н. Питання екологічного виховання та освіти населення// Екологічний вісник. – 2005. - №3. – С.16 – 20.
4. Андрущенко В. П. Про концептуальні засади філософії освіти України / В. П. Андрущенко // Практична філософія. — 2004. — № 2. — С. 45–48.
5. Гладкий М. П. Проблеми екологічного виховання і формування свідомості / М. П. Гладкий // Мультиверсум : філософський альманах. — К., 2001. — Вип. 25. — С. 211—220.